

STADSVERNIEUWINGSPROJECT KATERSTRAAT DEN HAAG

Architectuur van een verborgen schoonheid

De Katerstraat is momenteel het paradepaardje van de Haagse stadsvernieuwing. En niet zonder reden. Het project belichaamt de politieke overwinning op het city-denken van de jaren zestig, honoreert het jaren zeventig streven naar gevarieerd wonen in de stad en toont het beeld van de jaren tachtig. De krap 150 woningen zijn niet "slechts" zorgvuldig ingepast: ze laten zien hoe een afgeleefd en afgedankt stedelijk weefsel hersteld kan worden met eigentijdse middelen en afgestemd op hedendaags gebruik.

Het gebied Centrum-Zuid van de Haagse binnenstad, waarin de Katerstraat ligt, is ontstaan als stadsuitleg in het begin van de 17e eeuw. Om de toenmalige stad werd in het landelijke gebied een grachtengordel gegraven, ter bescherming tegen invallen en ten gunste van de groeiende handel. Tussen de Paviljoensgracht en de later aan te leggen Boekhorststraat ontstonden enkele evenwijdige straten. Van het centrum uit gezien achtereenvolgens: Oog in 't Zeilstraat, Katerstraat, Nieuwe Molstraat en Rozemarijnstraat. De grond werd veelal uitgegeven in kleine percelen. Er werden woonhuizen en bedrijfspanden neergezet voor en door een toenemende populatie van ambachtslieden en kleine ondernemers. Behalve huizen aan de straten was er op de binnenterreinen ook een bebouwing met hofjeswoningen. Een zeer intensieve bewoning ontstond in de loop der tijd. Volgens gemeentelijke gegevens bevatte de Katerstraat omstreeks 1680 35 huizen met 234 bewoners. In 1850 telde men 46 woningen met 419 bewoners (100 gezinnen). De slechte ruimtelijke en hygiënische omstandigheden waren rondom de jongste eeuwwisseling voor veel bewoners aanleiding om te vertrekken naar nieuwe wijken aan de rand van de stad. Slechte panden werden met recht sloopprijp genoemd. Woningen kregen een bestemming als pakhuis of opslagplaats voor lompen; prostitutie spreidde zich sterk uit over het gebied.

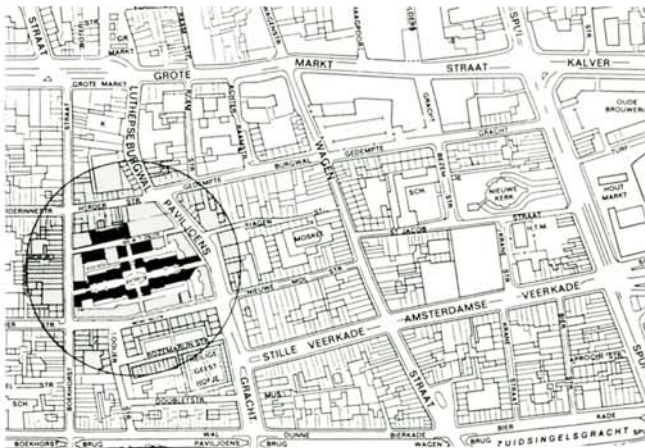
Het proces van teloorgang werd in de jaren zestig versterkt door grootschalige verkeersplanning. In een sfeer van city-denken werd een ring van stadsautowegen rondom het oude centrum gepland. In het verlengde van het Prins Bernhard viadukt (door het Spuikwartier) zou de zogenaamde Dwarsweg moeten komen: dwars door oude stadswijken, onder meer ook in de omgeving van de Katerstraat. Het viadukt kwam er wel, maar de Dwarsweg niet. De politieke oppositie van links (met Adri Duivesteijn als PvdA-raads-

Dwarsverbinding tussen Oog in 't Zeilstraat en Mollenberchstraat.

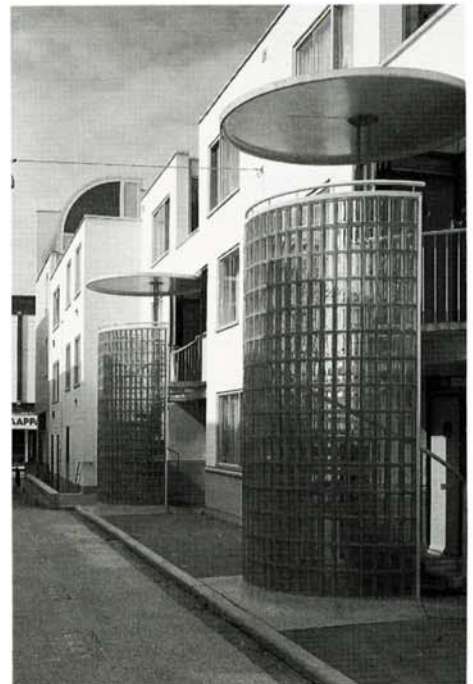

Groepswoningen aan het pleintje. De plantenbakken markeren de kruisende voetgangersroutes.

Situatie. Rechts de Nieuwe Kerk en het Spui.

Prachtige half-open trappehuizen.

lid) werd gevoed door onder andere een groep jonge architecten: de werkgroep Dooievaar, waarvan ook Hans van Beek deel uitmaakte. De beleidsomslag strekte zo ver dat in de gemeenteraad zelfs besloten werd een stuk van het Prins Bernhardviadukt weer af te breken. Dit besluit is nog niet uitgevoerd. Wel tot uitvoering kwamen plannen om in Centrum-Zuid woningen te bouwen. Het bestemmingsplan van augustus 1981 bood de mogelijkheid de prostitutie te concentreren in een beperkt aantal straten; in deze buurt alleen de Doubletstraat. Voor de Katerstraat kon een bouwplan worden ontwikkeld waarbij Duivesteijn (als wethouder Stadsvernieuwing) en Van Beek (Atelier PRO) met elkaar mochten laten zien hoe stadsvernieuwing op een hoogstaande manier gestalte kan krijgen. Met de Katerstraat zou aangetoond moeten worden dat architectonische kwaliteit voor stadsvernieuwing niet taboe zou zijn, zoals Duivesteijn bij het zien van de eerste nieuwbouwprojecten in de oude wijken geeneig was te denken.

Zorgvuldig ingepaste woningen met parkeergarage

De dienst Stadsontwikkeling/Grondzaken van de gemeente had een stedenbouwkundig plan gemaakt voor de Katerstraat en de Oog in 't Zeilstraat. Daarin is uitgegaan van handhaving van het oorspronkelijke stratenpatroon, met op enkele plaatsen verruimingen en een dwarsverbinding voor voetgangers. In de Katerstraat ontstaat aldus halverwege een pleintje. Hieraan zou een bijzondere woonvorm als Centraal Wonen gestalte kunnen krijgen. Voor het overige zou een zekere diversiteit aan 3- en 4-kamer woningen gerealiseerd moeten worden. Om het binnengebied van met name de Katerstraat zelf een verkeersluw karakter te geven werd voor het parkeren een oplossing gezocht beneden het maaiveld.

Al deze elementen zijn binnen Atelier PRO door de architecten Hans van Beek en Wolter Nuis in het ontwerp verwerkt. Zij hebben zich rekenschap gegeven van de wenselijkheid om de bestaande structuur en de bebouwing te respecteren. Die vormden immers de aan-

knopingspunten voor het nieuwe. In het subtiële spel van behoud en vernieuwing is daarbij de oude structuur vrij sterk nagevolgd en is er in de architectuur juist een contrast gezocht. De inpassing is zeer precies geweest. Bijvoorbeeld: oude panden aan de Paviljoensgracht zouden behouden moeten blijven, waardoor slechts één zijde van de nieuwe Katerstraat tot aan deze gracht kon doorlopen. Overdreven terughoudendheid, naar later bleek toen vastgesteld werd dat deze panden toch te slecht waren voor behoud en renovatie.

In de andere straten zijn – in recente nieuwbouwprojecten – weer doorgangen gemaakt om de gewenste inpassing en verweving te bereiken. Zo zijn in de Mollenberchstraat (v/h Nieuwe Molstraat) bergingen verwijderd om een onderdoorgang voor voetgangers te verkrijgen. Ook is er in deze straat ruimte gemaakt om de parkeerkelder onder de Katerstraat bereikbaar te maken.

De parkeergarage bevindt zich onder de woningen van de geheel

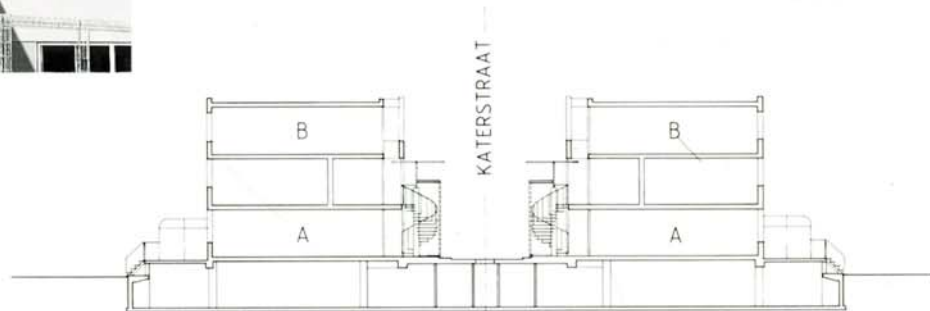
nieuwe Katerstraat. Het zijn in feite twee afzonderlijke garages van elk 73 plaatsen die in langsrichting gescheiden zijn door een strook bergingen. De kelder ligt met zijn bovenkant op 80 cm boven het maaiveld. Hierdoor kon aan de buitenkanten van de kelder (achterkant woningen) een daglichtstrook worden gemaakt. Dit blijkt een redelijk goed middel om een al te akelig kelder-karakter te voorkomen. De scheidende bergingzone maakt de garages betrekkelijk klein en overzichtelijk maar is ook verder nog van betekenis. De bergingen bevinden zich namelijk precies midden onder de verhoogde Katerstraat. Vierkante elementen met glazen bouwstenen in het straatoppervlak zorgen overdag voor licht in de gang van de bergingen. 's Avonds kan er uit deze gang kunstlicht naar buiten stralen.

Gevarieerd woningaanbod

Het bouwen op de parkeergarage stelde maatvoeringsbeperkingen

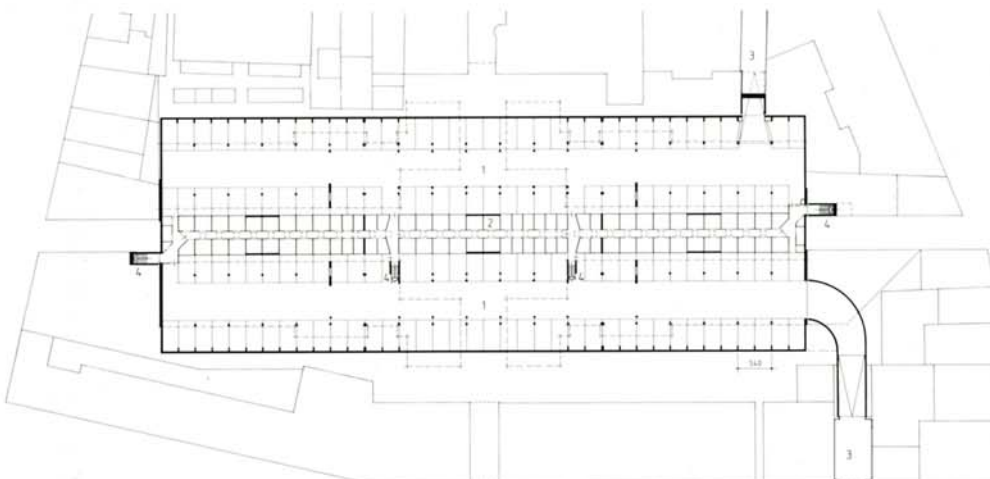

Detail groepswoonings. In de plantenbakken op het pleintje zijn zojuist plantendragers geplaatst.

Dwarsdoorsnede over de Katerstraat

Parkeergarage. 1. garage met 147 plaatsen, 2. bergingen, 3. in/uitritten garage, 4. toegangen bergingen en garage.

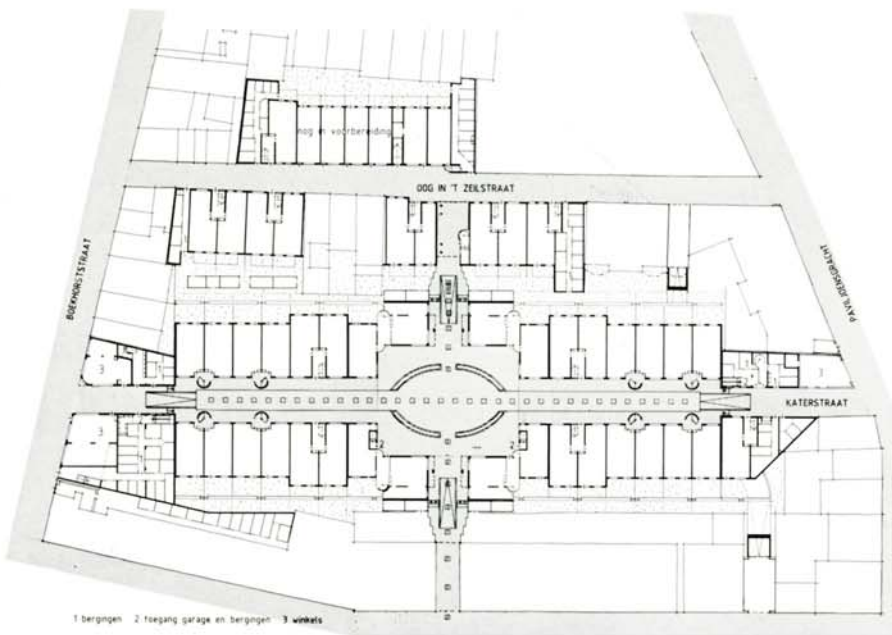

aan de woningen. Aan de beukbreedte van 5,40 m viel niet te tornen. Omdat ook de woningdiepte min of meer volgde uit de (breedte-) maat van de garage zijn oplossingen gezocht in bajonet-koppelingen (verticale doorsnede) en deels uitpandige trappenhuisen. Door de bijzondere vormgeving van deze open trappenhuisen heeft de Katerstraat weer een geheel eigen karakter gekregen.

Op het parkeerdak zijn 3- en 4-kamerwoningen zodanig gesitueerd dat de grotere woningen beneden liggen, met een ruim terras begane gronds, en de kleinere boven met een balkon op de tweede verdieping. De woningen met uitpandige trappenhuisen bevinden zich aan de uiteinden van het dak. Naar het midden toe vinden we aan beide zijden een blokje met portiekontsluiting. Aan het pleintje zelf is een ander woningtype gesitueerd: 2- en 3-kamer woningen met gemeenschappelijk te gebruiken ruimten en voorzieningen. Deze groepswoningen zijn qua maat afwijkend maar passen door de

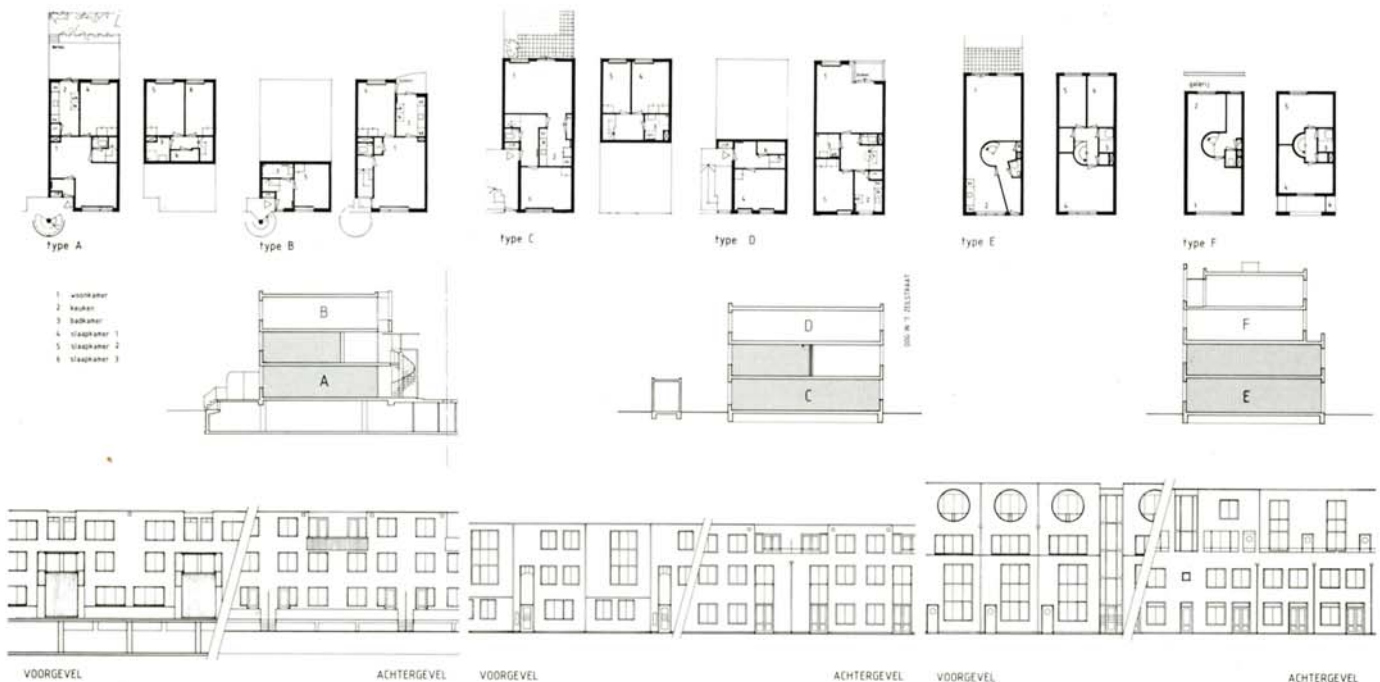
trappenhuisen, die als overgangselement van straat naar plein zijn gebruikt, weer in het 5,40 m stramien.

Aan de zuidzijde van de Oog in 't Zeilstraat zijn de eerder genoemde 3- en 4-kamerwoningen met inpandig trappenhuis gesitueerd. De noordzijde, waarvoor gestapelde maisonnettes werden ontworpen, kon in eerste instantie nog niet worden gebouwd. Aan de kopeinden van de Katerstraat en bij andere aansluitingen op de bestaande bebouwing zijn "passtukken" gemaakt met bergingen, winkels en woningen. De winkels bevinden zich op de hoek Katerstraat-Boekhorststraat met nog enkele bijzondere woningtypen er boven (tweede verdieping). In de voorgevel hebben deze woningen een boogvenster (halve cirkel) terwijl langs de Katerstraat een combinatie van gevel en dak is gemaakt met een kwart cilinder van geprofileerd metaal. Zorgvuldige inpassing en specifieke woningtypen op een bijzondere plek gaan hier hand in hand.

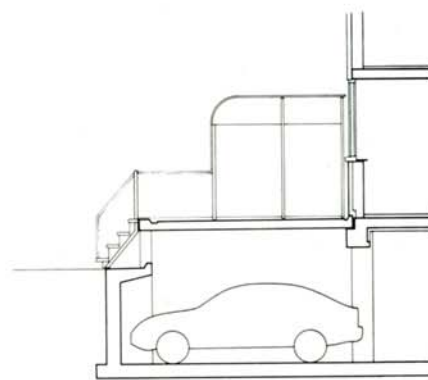
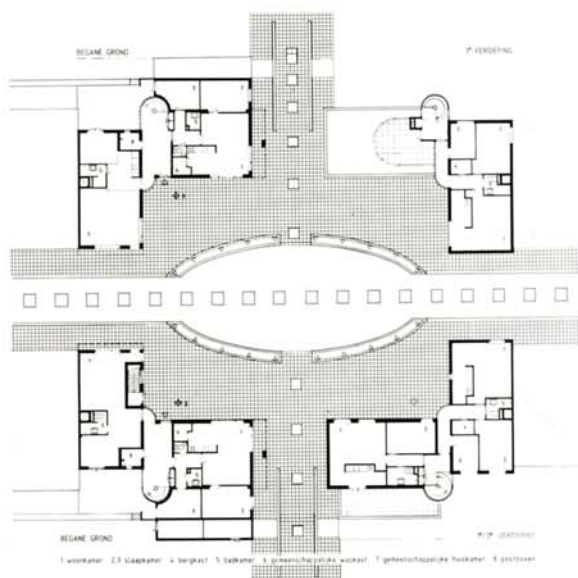
Plattegrond begane grond. 1. bergingen, 2. toegang garage en bergingen, 3. winkels.

Woningtypen; plattegronden en gevels.

Ook aan de achterkanten is veel zorg besteed. Rechts is nog net de Nieuwe Kerk en bebouwing Spuikwartier te zien.

Randdetail garage - terras.

Verborgene schoonheid

De kwaliteiten van het project zijn velerlei, maar er is ook aanleiding voor enkele kritische opmerkingen. Stedebouwkundig is het project knap verweven met het bestaande. De parkeerproblematiek is goed opgelost en tegelijkertijd is er een milieu ontstaan met aantrekkelijke verblijfsmogelijkheden. Het gegeven van de parkeergarage is geen belemmering geweest, maar integendeel juist benut om het nieuwe een eigen structuur te geven. De nauwe ingangen van de Katerstraat worden geleidelijk opgeheven door de fraaie, subtiele open trappehuisjes van glazen bouwstenen met hun cirkelvormige afdekking. Deze trappehuizen, waartoe die van Duikers Zonnestraal een beetje model gestaan lijken te hebben, vormen voorts weer een overgang naar het pleintje. Via dit pleintje is er in dwarsrichting een voetgangersverbinding tussen de Mollenberchstraat en de Oog in 't Zeilstraat. Waar

deze twee elkaar ontmoeten is er in de Oog in 't Zeilstraat net even een bajonet-achtige verbreding gemaakt. Een typisch kenmerk van de "gegoten" inpassing.

In de deels historische, maar ook grotendeels al middelmatig stadsvernieuwde omgeving springt de architectuur van het Katerstraat-project er echt uit. De gepleisterde gevels (20 cm gasbeton + 6 cm polystyreenschuim + kunststofpleister) en het ontbreken van pannendaken spelen hierin een wezenlijke rol. Het contrast is erg groot. In de Katerstraat zelf overheerst wit terwijl elders tinten geel, oker, grijs en lichtblauw in een vrij willekeurige combinatie zijn toegepast. De Oog in 't Zeilstraat is hierdoor nogal bont geworden. Voor de Katerstraat zelf zou men vanwege de geïsoleerde ligging én de stralende architectuur kunnen spreken van verborgene schoonheid. De gevels aan de Boekhorststraat en de Oog in 't Zeilstraat verdienen

deze kwalificatie echter niet. De ontwerpers hebben zichtbaar getracht hier een zekere verwerking van historische elementen te bereiken (gootlijsten, façades). Maar de boogvensters aan de Boekhorststraat weten na de postmodernistische golf onvoldoende te ontkomen aan associaties van decorbouw. Erg lelijk in deze gevels zijn trouwens de vele rookgasafvoeren.

In de Oog in 't Zeilstraat is met kleur een pandsgewijze opdeling van het gevelvlak gezocht. De beuken met een trappenhuis zijn van straat tot dakrand in één kleur uitgevoerd. De andere hebben een donker vlak begane gronds- en – onderbroken door een richel – lichte vlakken voor de hogere bouwlagen. Deze indeling is eigenlijk te grof om een aansluiting met de omringende oude bebouwing te bereiken. De opzet is ook geforceerd want de trappenhuisen lijken in de gevels wel om en om een beuk te ontsluiten, maar zo zitten de plattegronden niet in elkaar. Beter hadden de architecten Van Beek en Nuis kunnen proberen de helderheid van de Katerstraat tot aan

de buitenkant van het project door te trekken. Moderne architectuur in stadsvernieuwingsgebieden willen maken is een loffelijk streven en zou uitvoerbaar moeten zijn zonder terug te grijpen op historische beeldmotieven. Ook in een ander recent project van Atelier PRO – de uitbreiding van het raadhuis in Voorburg – is zichtbaar dat façade-architectuur problematisch is als men tegelijkertijd modern en historisch bewust bezig wil zijn.

Nieuwe norm?

Nog ruim voordat het project Katerstraat klaar was sprak wethouder Duivesteijn van "een nieuwe norm voor Den Haag". Zijn prikkelende uitspraak werd gaarne in de plaatselijke media afgedrukt. Wat de nieuwe norm precies zou inhouden bleef vaag. Duivesteijn wilde er met name de aandacht op vestigen dat in het kader van de stadsvernieuwing ook projecten met bijzondere architectonische kwaliteiten gerealiseerd kunnen worden. Met een norm heeft dit nauwelijks iets

Achterkant woningen hoek Katerstraat/Boekhorststraat.

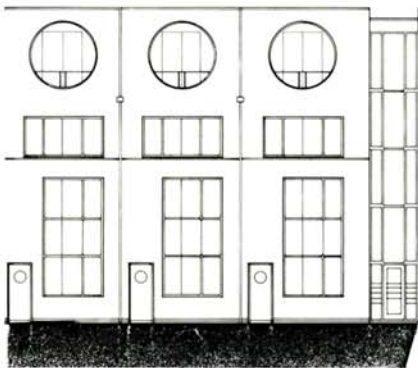
Gang tussen de onderdekse bergingen.

Suggestie aan bewoners voor groenvoorziening.

Overzicht Oog in 't Zeilstraat. Op de open plek moet nog een deel van het project worden gerealiseerd.

Fragment gevel noordzijde Oog in 't Zeilstraat.

Ingang Katerstraat vanuit de Boekhorststraat.

Foto's: Peter de Ruig

te maken. Men kan architectonische kwaliteit immers niet afdwingen. Trouwens, wie het project Katerstraat reduceert tot architectonische aspecten laat een hoop waardevolle elementen buiten beschouwing. De gepleisterde gevels bieden een weldadig contrast ten opzichte van de omringende nieuwbouwprojecten, maar de Katerstraat schittert in zekere zin ook omdat die omgeving zo mager en saai is ontworpen. Daarbij is het met Adri Duivesteijn nogal moeilijk praten over architectonische kwaliteit. Vandaag haalt hij Ricardo Bofill de stad in voor een groot woningbouwproject, morgen stuurt hij aan op inschakeling van Rem Koolhaas voor diverse projecten. Maar als Koolhaas een werkelijk bijzonder ontwerp voor een stadhuis/bibliotheek maakt kiest Duivesteijn voor het plan van Richard Meier. Als er al een norm gevonden kan worden ligt die niet in de architectuur zelf.

Niettemin is Den Haag momenteel terecht trots op het project Katerstraat. En het lijdt geen twijfel dat de Haagse stadsvernieuwing verrijkt wanneer er meer projecten van dit niveau komen. Wat daarvoor nodig is? Een doortimmerd programma en een groep mensen die zich hardnekkig uitgedaagd weten door een schijnbaar hopeloze plek. Om een paar dingen te noemen. Als Duivesteijn die elementen bij elkaar weet te brengen zullen er opnieuw bijzondere projecten ontstaan.

CEES ZWINKELS

Gegevens

WONINGBOUWPROJECT KATERSTRAAT E.O. DEN HAAG **Opdrachtgever** Algemene Woningbouwvereniging Den Haag **Ontwerp** Atelier PRO **Adviseur constructies** Adviesbureau Goudstikker de Vries **Anne-mer** Intervam West B.V. **Omvang** 141 woningen, 3 winkels, 146 parkeerplaatsen **Ontwerp** jan. – juli '84 **Oplevering** voorjaar 1987.